De kerkuilpopulatie kreeg een flinke knauw te verwerken door het korte wintertje in februari

BROEDSEIZOEN KERKUIL 2021

Jaarlijks worden er rond de honderdvijftig nestkasten gecontroleerd door enkele vrijwilligers en ringers in ons controlegebied. Het aantal kasten met een broedsel varieert sterk door wisselende omstandigheden. Het afgelopen jaar was daar een goed voorbeeld van; een korte maar hevige en sneeuwrijke winterse periode veroorzaakte veel wintersterfte onder de broedpopulatie. Met slechts 30 broedsels ging 2021 de boeken in als een daljaar voor de kerkuilen.

Het weer in 2021

De winter 2020 2021 was er een met twee gezichten. Als geheel was de winter aan de natte kant waarbij december en januari duidelijk natter waren dan normaal. Met milde temperaturen leek het aanvankelijk een zachte winter te worden totdat in de nacht van zaterdag op zondag 7 februari sneeuw viel en de kou haar intrede deed. Door de combinatie van sneeuw met een stevige oostenwind was er sprake van een sneeuwjacht waardoor er hoge sneeuwduinen ontstonden. Ruim een week lang was het landschap bedekt met een laag sneeuw van 15 tot 20 cm en bovendien was het snijdend koud met minimum temperaturen van min 15 °C. Voor de kerkuilen had dit grote gevolgen en er was zoveel wintersterfte als we in lang niet hadden meegemaakt.

De lente van 2021 verliep zeer koud en nat. Vooral april en mei waren met een gezamenlijke gemiddelde temperatuur van slechts 9,0 °C zeer koud. De lente was nat waarbij vooral mei een zeer natte maand was met gemiddeld 90 mm tegen 55 mm normaal. Maart en april waren beide vrij zonnig, mei daarentegen was juist vrij somber.

Hoge wintersterfte door een gesloten sneeuwdek

Door het natte voorjaar kon de muizenstand zich niet snel herstellen. Dat had zijn weerslag op de start en het verloop van het broedseizoen van de kerkuil.

Deze zomer was na drie zeer warme zomers weer een normale zomer met voldoende neerslag. Het seizoen was wel minder zonnig dan normaal en aan de natte kant waarbij juli zich kenmerkte door zware buien die in korte tijd veel neerslag brachten. Zowel de laagste als de hoogte temperatuur van deze zomer werd in juni gemeten: 4,8 °C op 13 juni in Twente en 34,0 °C op 17 juni in Hupsel. Juli en augustus waren koeler dan normaal. Het was zelden echt koel, maar warm zomerweer ontbrak.

Broedseizoen 2021

Het broedseizoen 2021 kan niet los worden gezien van de impact die de korte winter in februari heeft gehad op het kerkuilenbestand. Strenge winterperiodes met meer dan zeven centimeter sneeuw zijn slecht voor de overleving van kerkuilen. Muizen maken bij een dikke laag sneeuw loopgangen onder de sneeuw waardoor het voor de kerkuilen bijna onmogelijk wordt om hun prooien te vangen. Een dagje niet eten, daar kunnen de uilen wel tegen maar door de strenge vrieskou in de nacht krijgen ze er moeite mee om hun lichaamsgewicht op peil te houden. Kerkuilen leggen nauwelijks vetreserves aan waardoor ze in dergelijke omstandigheden snel vermageren. Komen ze vervolgens onder een bepaald lichaamsgewicht, dan vallen functionele organen uit met als gevolg massale sterfte. Er zijn dan ook veel dode uilen aangetroffen in het veld maar vooral ook op de erven en tijdens controles in de nestkasten. Ook de muizenstand in de winter 2020/2021 was waarschijnlijk laag. Dit kwam door het natte najaar van 2020, met daaropvolgend een natte winter met een koude periode, plus een koud voorjaar. Al met al heeft dat geresulteerd in het slechtste broedseizoen sinds jaren. Toch is dit een natuurlijk fenomeen in de populatie dynamiek van de kerkuil.

Bezetting nestkasten

Zoals al vermeld in het weeroverzicht was februari dramatisch voor de kerkuilen. Op acht erven werd in of onder de kast een dode kerkuil aangetroffen. Ook zullen er broedlocaties zijn geweest waar één of beide partners op enig moment in deze periode niet meer zijn teruggekeerd in de nestkast en waarschijnlijk het leven hebben gelaten tijdens de voedselvlucht.

Eén van de winterslachtoffers die werden aangetroffen op acht erven

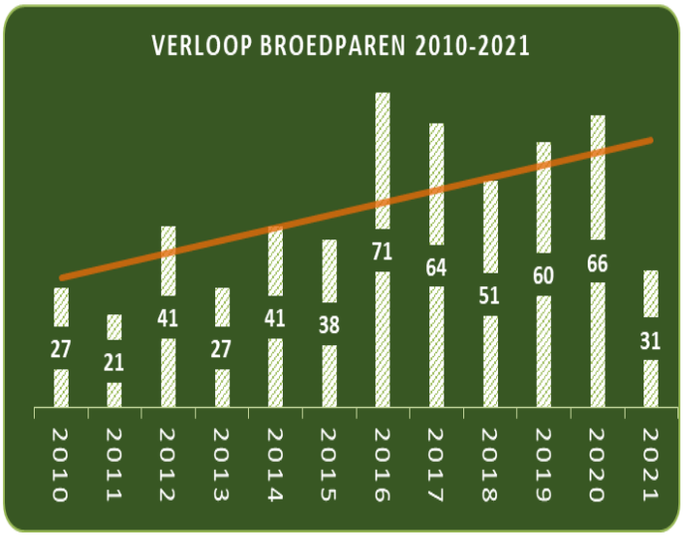

De grafiek met het verloop van het aantal broedparen over de afgelopen twaalf jaar toont aan dat omstandigheden per broedseizoen sterk kunnen wisselen

Het afgelopen broedseizoen 2021 kende voornamelijk om deze reden een slechte bezetting. De bezetting van de gecontroleerde kerkuilkasten was het laagste sinds 2013. Totaal werd er in slechts 31 nestkasten een broedsel begonnen; meer dan een halvering ten opzichte van 2020. De werkelijke bezetting zal iets hoger zijn geweest doordat een aantal locaties het afgelopen jaar niet werd bezocht. Bijzonder hierbij was dat op Erve Deperman in Reutum twee broedparen succesvol een broedsel hebben grootgebracht.

Alhoewel er veel dode vogels werden gevonden is het hoopgevend dat op verschillende erven zonder broedsel toch nog één of in een enkel geval zelfs beide broedvogels werden gezien in de broedruimte op het erf.

Late start broedseizoen

Gezien het koude en natte voorjaar met een kwakkelende muizenpopulatie was de verwachting dat het broedseizoen dit jaar laat op gang zou komen. Dat bleek ook wel te kloppen; er waren in maart slechts twee broedparen met een legbegin in de laatste week van maart. Voorgaande jaar was het eerste ei al gelegd in de eerste week van maart en was eind maart de helft van alle broedparen al een legsel gestart. Het afgelopen jaar begon het merendeel van de broedparen verspreid over april met een broedsel. Het laatst gestarte broedsel was op 17 juni.

Door de omstandigheden kwam het broedseizoen laat op gang

Broedselgrootte

Het aantal muizen in het voorjaar is niet alleen bepalend voor het legbegin, maar ook voor het aantal eieren. Juist in de loop van deze periode beginnen de mannetjes met het aanbieden van muizen aan het vrouwtje waardoor ze gestimuleerd wordt een legsel te beginnen. Zijn er in die periode weinig muizen, dan worden er kleinere legsels geproduceerd. Ook het aantal uitgekomen jongen dat uiteindelijk zal uitvliegen is sterk afhankelijk van het aantal aangevoerde prooien. Bij de controles bleek dat de muizenstand aanvankelijk niet geweldig is geweest. In het overgrote deel van de bezette nestkasten werden drie of vier jongen geringd. Er waren slechts enkele kasten met vijf of zes jongen, terwijl broedsels met zeven jongen niet werden aangetroffen. Van de 31 broedsels mislukten er twee. Eén broedsel met zes eieren werd verlaten en een volgend broedsel werd gepredeerd door een steenmarter.

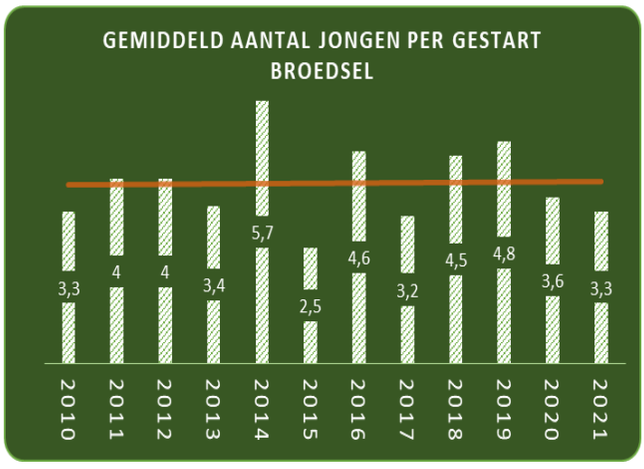

Zoals bovenstaande grafiek laat zien zijn er gemiddeld 3,3 jongen uitgevlogen per gestart broedsel. Daarmee eindigt 2021 in de onderste regionen vanaf 2010. Tweede broedsels werden niet aangetroffen. Het aantal uitgevlogen jongen was vanwege de lage bezetting en de kleinere broedsels een stuk lager in vergelijking met de voorgaande jaren. Uit de 31 broedsels vlogen totaal 103 jongen uit.

Grote broedsels met vijf of zes jongen werden bijna niet aangetroffen

Conditie nestjongen

Naast de controles van de nestkasten van onze vereniging worden er ook broedsels geringd voor IVN Almelo en SVG Geesteren. Totaal werden daarmee 144 nestjongen geringd. Tijdens de ringsessie worden ook het gewicht en de vleugelmaat genoteerd voor de leeftijds- en conditiebepaling. In de grafiek hiernaast is in oranje het gewogen gewicht van de jongen uitgezet tegen de leeftijd. In blauw word het normgewicht weergegeven van de jongen gedurende de nestperiode. Zoals blijkt uit de grafiek was de conditie van het merendeel van de jongen goed tot zelfs zeer goed. Voor zo'n 30 % van de jongen lag het gewicht onder de norm, maar daarentegen was de meerderheid van de jongen in goede tot zelfs zeer goede conditie.

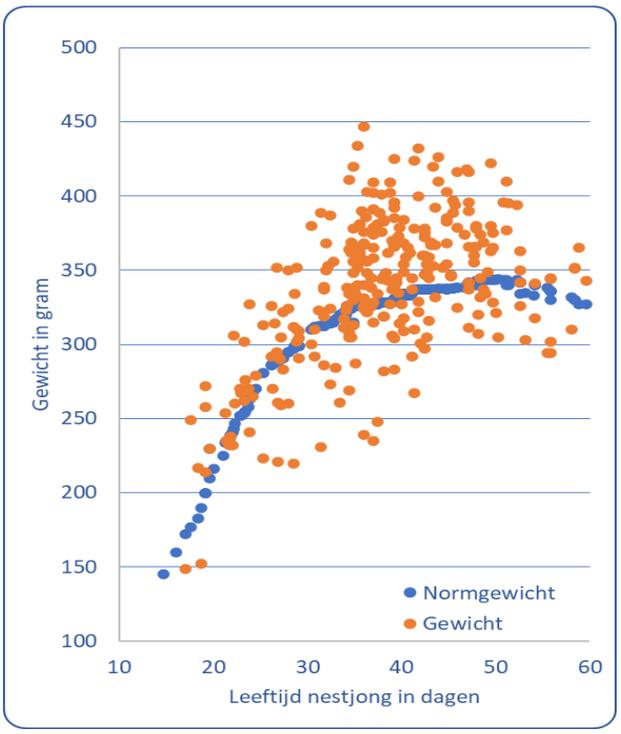

In de grafiek de leeftijd en het gewicht van de nestjongen in relatie tot het gemiddelde verwachte gewicht ('normgewicht')

Terugmeldingen 2021

Zoals reeds vermeld heeft de korte winter in begin februari de kerkuilen niet onberoerd gelaten. Zelfs de ervaren broedvogels kregen het op veel broedlocaties voor de kiezen. Dit was ook te merken aan het aantal terugmeldingen van dood gevonden kerkuilen. Zo heeft ringer Johan Drop uit zijn werkgebied met 114 nestkasten afgelopen jaar 47 terugmeldingen ontvangen van geringde kerkuilen (30 meer dan in 2020). Hiervan waren er 32 gerelateerd aan de winter in februari. Het merendeel (22) waren broedvogels die in voorgaande jaren op een andere locatie als nestjong waren geringd en zijn gevonden onder de nestkast of op en in de directe omgeving van het erf. Tevens zijn er bij de controles in juni dode volwassen vogels aangetroffen. Ook die vogels zal het niet gelukt zijn de winterperiode te overleven.

In de onderstaande tabel een selectie uit de 22 dood gevonden broedvogels die op de verschillende broedlocaties in het werkgebied zijn aangetroffen. De oudste terugmelding was van een nestjong dat in 2013 werd geringd op het erf van Lansink in Reutum en op 14 februari jl. verhongerd werd aangetroffen op het erf van Vernooij in Rossum. Het is aannemelijk dat deze kerkuil de tussenliggende jaren op en rond dit erf heeft doorgebracht.

RING NUMMER	RING DATUM	RINGPLAATS	MELD DATUM	TERUGMELD PLAATS	AFSTAND TIJD	VINDPLEK/ CONDITIE
5574101	7-6-2019	Fleringen	5-2-2021	Weerselo	3km 609dgn	Erf
5574035	29-5-2019	Vasse	11-2-2021	Agelo	8km 624dgn	Erf
5478220	9-7-2013	Reutum	14-2-2021	Rossum	7km 2777dg	Erf
5492111	19-8-2014	Albergen	22-2-2021	Albergen	1,5km 2378dg	Erf
5534295	26-6-2018	De Lutte	25-2-2021	Volthe	6km 975dg	Erf
5574181	15-5-2019	Tubbergen	1-3-2021	Tubbergen	2km 625dgn	Erf
5574006	24-5-2019	Geesteren	1-3-2021	Geesteren	3km 647dgn	Nestkast
5527486	6-3-2016	Hezingen	6-3-2021	Vasse	2km 1717dg	Erf
5574408	1-7-2020	Fleringen	10-3-2021	Geesteren	9km 252dgn	Erf
5535797	29-6-2018	Mander	25-3-2021	Mander	0km 1000dgn	Erf
5535873	18-5-2019	Agelo	25-6-2021	Agelo	0,5km 769dgn	Nestkast
5487792	24-5-2014	Mander	28-6-2021	Saasveld	10km 2561dg	Nestkast
5535889	23-5-2019	Albergen	29-6-2021	Albergen	1km 768dgn	Nestkast

Rouw en trouw

Opvolging van een dode broedvogel hoeft echter niet lang te duren. Met de huidige stand van de kerkuilpopulatie is het waarschijnlijk dat er binnen het gebied een overtal is aan zwervende jonge vogels, zoekend naar een partner. Een bewijs daarvoor zijn de drie kasten waar bij de controle in juni – naast een broedsel met donzige pullen - ook het uitgedroogde lijk van adulte kerkuil is aangetroffen. Broedvogels die zeer waarschijnlijk de februariwinter niet hebben doorstaan en al snel zijn vervangen door een nieuwe partner. Rouw en trouw liggen bij kerkuilen niet ver uit elkaar en dat geeft toch ook wel weer hoop voor het komend broedseizoen.

Drie nestjongen naast het stoffelijk overschot van een adulte broedvogel

Langeafstand vliegers

Met het ringen van vogels hoop je in eerste instantie bij te dragen aan wetenschappelijk onderzoek en daarmee een bijdrage te leveren aan de bescherming van de soort. Als ringer hoop je natuurlijk ook op een bijzondere terugvangst. Zeer verrassend was de opmerkelijke terugmelding van een kerkuil op 10 november vanuit de omgeving Côte d'Azur in Zuid-Frankrijk; Afstand 969 Km!! De kerkuil was afgelopen zomer door mij geringd als nestjong bij de familie Woudstra op 24 juli in Hezingen. Het broedsel, uitgekomen in een nestkast dat jaarlijks succesvol is, bestond aanvankelijk uit drie jongen maar op de ringdatum was één jong verdwenen.

Het teruggemelde jong was met een vleugellengte van 166 mm ongeveer 36 dagen oud en woog 366 gram; ruim boven het normgewicht. De uitvliegperiode van dit jong zal ongeveer half augustus zijn geweest en daarmee heeft deze globetrotter slechts drie maanden rondgevlogen voor het als verkeersslachtoffer werd gevonden langs de A52 in Zuid-Frankrijk.

Een eerdere melding van een langeafstand vlieger onder de kerkuilen was er een uit 2006. Een nestjong geringd op 17 juni 2005 bij Smoes in Hezingen werd op 21 januari dood teruggemeld uit Tsjechië, 40 km ten noorden van Praag. Afstand 555 km. Dit jong kwam uit een broedsel van vijf op een locatie waar in de beginjaren ’80 al kerkuilen broedden op het moment dat de soort landelijk op een dieptepunt zat met zo’n 100 broedparen.

Reacties en info: johandrop@outlook.com

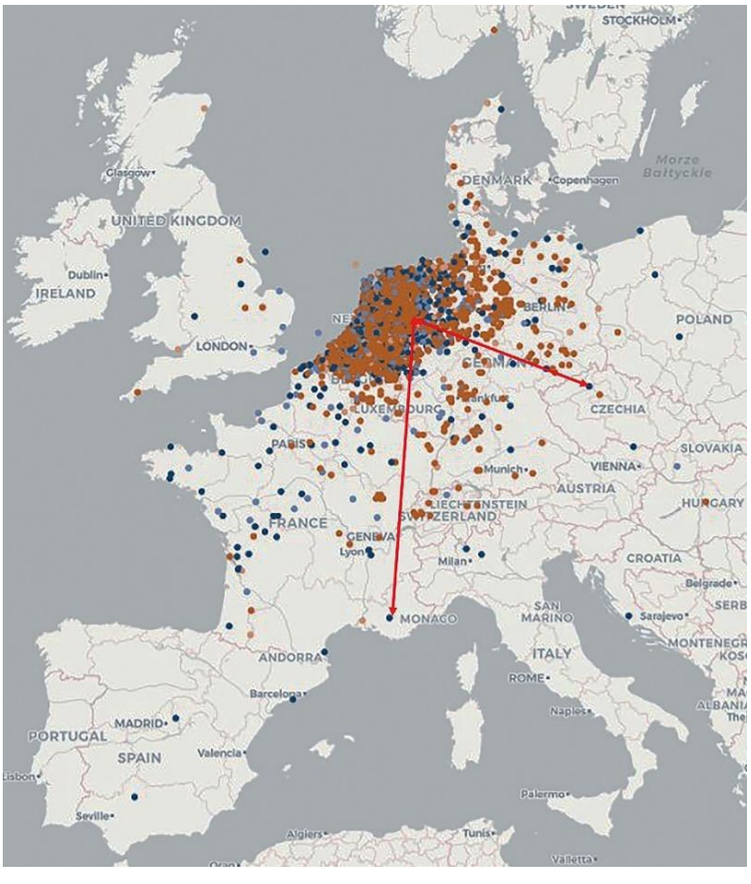

Op bovenstaande kaart zijn alle ring- en terugmeldlocaties aangegeven. De oranje gekleurde meldingen komen uit de broedperiode. De blauwe meldingen zijn uit de trek en winterperiode.

In Nederland zijn in de afgelopen 30 jaar ca. 146.000 kerkuilen geringd, waarvan ca. 94% als nestjong. Hiervan werden er 30.000 teruggemeld uit Nederland. Slechts 925 betroffen terugmeldingen uit het buitenland. Slechts 2,5% van de in ons land geringde uilen wordt verder dan 300 km terug gemeld. Daarmee is de terugmelding uit Zuid-Frankrijk uitzonderlijk.

In het kaartje staat, eveneens met rode pijl, de tweede terugmelding aangegeven die we in 2006 mochten ontvangen van een nestjong eveneens uit Hezingen.

Bron: https://www.vogeltrekatlas.nl/